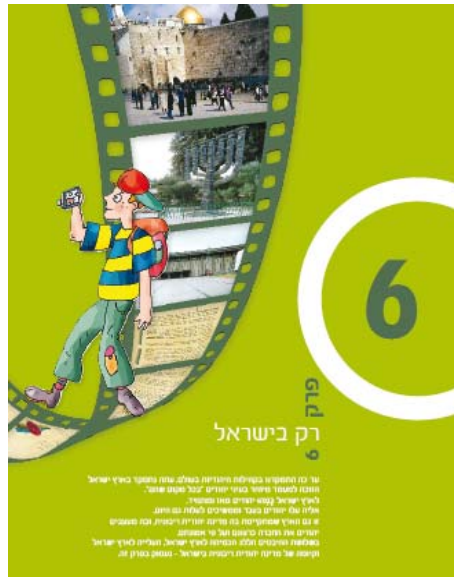

פרק 6 רק בישראל

בפרק זה נדון בייחודה של מדינת ישראל ובמעמדה המיוחד בעיני היהודים בעולם.

בפרק זה ארבע יחידות:

- א. הכמיהה לארץ ישראל
- ב. העלייה לארץ ישראל
- ג. ישראל – מדינה ריבונית
- ד. פעילויות משותפות לתלמידים מ"כאן" ולתלמידים מ"שם"

יחידה א: הכמיהה לארץ ישראל

מטרות

1. התלמידים יכירו פן ייחודי של ארץ ישראל – היותה מושא הכמיהה של העם היהודי במהלך הדורות.
2. התלמידים יתוודעו לאהבת ארץ ישראל של יהודים רבים בכל העולם.
3. התלמידים יחוו הערכה מחודשת לארץ ישראל ולמדינת ישראל.

מהלך הפעילות

דברי מבוא

- שלב 1:** פתיחה – קריאת הפורום "חברים מעבר לים" וניתוח הסיפור "הפגישה הגדולה"
- שלב 2:** ניתוח תחריט של אפרים משה ליליאן
- שלב 3:** לימוד ביטויים מפורסמים לכמיהה. בין היתר, בעזרת חידות

אמצעים

עמ' 108-113 בספר הלימוד

דברי מבוא

בתקופות רבות בתולדות עם ישראל לא חי רוב העם היהודי בארצו. ואולם, היהודים לא שכחו את ארצם; הם שמרו על זיקתם אליה לאורך כל הדורות וביטאו את כמיהתם (געגועיהם) אליה בדרכים רבות. כמיהה זו התבטאה, בין היתר, בתפילות שנאמרו מדי יום ביומו, וגם בסיפורים, באגדות ובאמנות היהודית. בפרק זה נראה כמה דוגמאות לכך.

שלב 1: פתיחה – קריאת הפורום "חברים מעבר לים" וניתוח הסיפור "הפגישה הגדולה"

◆ **הפורום** בעמ' 108 הוא מבוא לסיפור הפגישה בין ג'ונתן להדס (עמ' 109-110).

◆ על הסיפור "הפגישה הגדולה"

ג'ונתן והדס נפגשים בפעם הראשונה. הפגישה מרגשת בוודאי את שניהם, אך התרגשותו של ג'ונתן אינה דומה להתרגשותה של הדס. הדס מתרגשת מהמפגש עם ג'ונתן, אך ג'ונתן מתרגש גם מהמפגש עם הדס וגם מהביקור בארץ ישראל. על פי הסיפור, ג'ונתן עצמו מופתע מועצמת רגשותיו. במטוס הוא היה סבור שרק המפגש עם הדס מרגש אותו, אך כאשר הוא מגיע לארץ, הוא מוקסם מיד מהמראות שענינו ראות.

בכיתה אפשר לשאול:

מה נראה מובן מאליו להדס אך מרגש את ג'ונתן? מהי העברית בשביל הדס? (שפת יום-יום), מהי בשביל ג'ונתן? (שפה מסתורית שאינה מובנת כל כך; שפת המסורת, שבישראל היא גם שפה חיה – בשלטים שברחוב, בפיהם של אנשים) מהי ירושלים בשביל הדס? (עיר מגוריה), מהי ירושלים בשביל ג'ונתן? (עיר הקודש, עיר שהכיר מספרים ומסיפורים ועתה הוא מבקר בה) מדוע שתק ג'ונתן במהלך הנסיעה?

אפשר להוסיף ולומר שתיירים יהודים רבים המבקרים בישראל בפעם הראשונה מתפלאים לראות שרוב התושבים בישראל יהודים.

◆ שאלה 1:

בצד שמאל של התמונה נראה יהודי זקן. ידיו פתוחות, כאילו הוא מתפלל. השמים שמעליו מעוננים וגדר תיל ונחשים מקיפים אותו וחוסמים את דרכו. בצד ימין של התמונה נראה מקום קסום ומואר, המאיר את העולם כולו (ארץ ישראל). במרכז התמונה (כמעט) נראה שביל רחב עולה אל עיר מוקפת חומה (ירושלים). העיר קטנה לעומת דמותו של היהודי, וגם כך מודגש המרחק הרב שבינו לבינה. האיש אינו יכול לממש את רצונו להגיע לארץ ישראל ולירושלים.

◆ **דין:** תחילה, כדאי לשוחח על צד שמאל של התמונה:

- מה מסמלים גדר התיל והנחשים?
- מה היו המכשולים שעמדו בדרכם של היהודים לארץ ישראל?
- היו תקופות שבהן המדינות ששלטו בארץ ישראל מנעו מהיהודים להיכנס לארץ ולהתיישב בה;
- היו תקופות שבהן היה קשה מאוד ליהודים לחיות בארץ – תקופות של עוני, או תקופות שבהן היהודים נרדפו בארץ;
- היו תקופות שבהן היה מסוכן לנסוע לארץ ישראל (לא תמיד היו מטוסים!)
- היו תקופות שהארצות שהיהודים חיו בהן לא התירו ליהודים לצאת משטחן (זכרו, למשל, את יהודי ברית המועצות);
- היו גם תקופות שבהן יהודים העדיפו להישאר בארצות מגוריהם הנוחות יחסית וחששו מהמעבר לארץ לא מוכרת.

• אילו מהגורמים שהקשו על יהודים לעלות לארץ ישראל בעבר מקשים על יהודים לעלות גם בימינו? (ראו את הגורמים המסומנים ב-*)

כמעט הכול כּמהו לארץ ישראל, אך לא כולם!

התחריט של ליליאן מתאר את כמיהתם של היהודים לארץ ישראל לאורך הדורות. בכיתה יש להדגיש שהכמיהה הזאת הייתה תחושה רווחת בקרב היהודים בגלות. עם זאת, רק מעטים קמו ועלו לארץ ישראל לפני ייסודה של התנועה הציונית בסוף המאה ה-19, וגם לאחר מכן, כשהיישוב היהודי בארץ ישראל החל להתפתח. היו גם קבוצות יהודיות שייחסו חשיבות מועטה לירושלים ולארץ ישראל בחיי היהודי המודרני.

• **הבונד**

הבונד הייתה תנועה יהודית סוציאליסטית, ויהודים רבים מיהודי מזרח אירופה השתייכו אליה. הבונדיסטים חשבו שמהפכה סוציאליסטית תעניק ליהודים מעמד שווה לקבוצות הלאומיות האחרות, וששוויון זה יאפשר להם לחזק את התרבות היידיש ואת שפת היידיש באירופה. הבונדיסטים לא חשבו שעתידו של העם היהודי בארץ ישראל, אלא האמינו שבזכות המהפכה ימצאו יהודים את מקומם ואת עתידם בארצות מגוריהם.

• **הטריטוריאליסטים**

הטריטוריאליסטים הסכימו עם הציונים שהיהודים צריכים ארץ משלהם, אך טענו שארץ זו אינה חייבת להיות ארץ ישראל דווקא. הטריטוריאליסטים פעלו למציאת מקומות דלי אוכלוסין ברחבי העולם כדי לישב בהם יהודים, למשל, בארגנטינה, בבירוביג'אן ובמדגסקר.

• **התנועה הרפורמית**

בתחילת דרכם טענו הרפורמים שעל היהודים להתגרר בארצות הנכריות כדי להיות "אור לגויים", כלומר כדי להפיץ את הערכים האוניברסליים שבתורה לאנושות כולה, ומתוך תחושת השליחות הזאת הם ויתרו על מרכזיותו של רעיון "שיבת ציון".

האירועים ההיסטוריים – ובהם הפוגרומים במזרח אירופה ולאחר מכן השואה – הוכיחו שהיהודים אינם רצויים באירופה, וגם לא ברוב הארצות האחרות, ושפתרון לאומי למצוקת היהודים לא יימצא, ככל הנראה, אלא בארץ ישראל.

ארגון הבונד והארגונים והטריטוריאליסטים התפרקו, ואילו הרפורמים שינו את גישתם לציון וחזרו להכיר בחשיבותה של ארץ ישראל, בעיקר לאחר הקמת מדינת ישראל.

גם התפתחותו של היישוב היהודי בארץ ישראל הביאה לעלייה בתמיכה ברעיון הציוני ולעלייתם של רבבות.

שלב 3: לימוד ביטויים מפורסמים לכמיהה. בין היתר, בעזרת חידות

האמירות והביטויים המבטאים כמיהה לארץ ישראל מעידים שיהודים התגעגעו לארץ ישראל והתפללו לחזור אליה כבר כשיצא העם לגלות הראשונה – גלות בבל.

♦ פתרונות לחידות

שאלה 2: התשבץ:

① בבל ② בכינו ③ ציון ④ ימיני ⑤ לשון

"על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון" הוא הפסוק הראשון במזמור קל"ז, מהמזמורים המוכרים ביותר בספר תהלים. בקהילות רבות נהוג לומר את המזמור הזה לפני אמירת ברכת המזון בימי חול. המזמור עוסק בתקופת הגלות בבבל לאחר חורבן בית המקדש הראשון, אך הוא הפך לביטוי על-זמני לכמיהה לארץ ישראל, גם בעיני יהודים השלמים עם שהותם בחוץ לארץ.

שאלה 3: חידון "לבי במזרח ואנכי בסוף מערב"

כך כתב רבי יהודה הלוי (1075-1145), מגדולי המשוררים העבריים בתקופת תור הזהב בספרד. "שירי ציון" של רבי יהודה הלוי מילאו את לבבות קוראיהם געגועים עזים לארץ ישראל במשך דורות רבים. לעת זקנה החליט יהודה הלוי לעלות לארץ ישראל. מסעו לארץ היה ארוך ומפרך. הוא נפרד מבני משפחתו, מחבריו ומתלמידיו והפליג למצרים. באלכסנדריה הוא התעכב כחצי שנה. ולאחר זמן-מה נפטר במצרים, בלי להגשים את חלומו להגיע לארץ ישראל (על פי האנציקלופדיה "בנה לנוער"). אגדה מספרת שהגיע עד כותל המערבי, ושם נתקף ומת. מחקרים היסטוריים חדשים טוענים שרבי יהודה הלוי הגיע לארץ ישראל. וליתר דיוק, שהגיע לנמל עכו, אך לירושלים לא הגיע.

שאלה 4: חידון "לכל מקום שאני הולך, אני הולך לארץ ישראל"

את האמרה הזאת אמר רבי נחמן מברסלב (1772-1810). רבי נחמן מברסלב נולד באוקראינה. מצד אמו הוא היה מצאצאי מייסד החסידות "הבעל שם טוב" ומגיל צערי התחנך ברוח החסידות. בשנת 1798 הגיע לארץ ישראל לביקור בן כמה חודשים, אבל לאחר זמן-מה חזר לאוקראינה. בשנת 1802 התמנה לאדמו"ר בעיר ברסלב, ומאז נקרא "רבי נחמן מברסלב". רבי נחמן מת משחפת בעיר אומן שבאוקראינה כשהיה בן שלושים ותשע. אפשר לפרש את המשפט כך: כל מקום שאני הולך אליו הוא רק תחנה בדרכי לארץ ישראל, או: לכל מקום שאני אליו, אני חושב על ארץ ישראל.

שאלה 5: "התקווה"

בעקבות שאלה 5 אפשר לפתח שיחה בשאלות כגון –

- כמה פעמים בשיר מופיעה המילה "תקווה" (שהייתה לשמו של ההמנון)? על איזו תקווה מדובר בשיר?

אפשר לציין ש"התקווה" נכתבה שנים רבות לפני הקמת מדינת ישראל (את השיר חיבר נפתלי הרץ אימבר בשנת 1878, והיא הייתה להמנון התנועה הציונית בקונגרס השישי שהתכנס בבזל בשנת 1903) ושהמילה "תקווה" מבטאת את הקשר החזק שהיה לעם היהודי לארצו במהלך הדורות.

• האם זכורה לכם שירת "התקווה" מרגשת במיוחד? (אפשר להקרין חלק מהסרטון בעברית "Gal Friedman takes Olympic Gold Medal". בסרטון נראים המשט שבו ניצח הגולש הישראלי גל פרידמן ובעקבותיו זכה במדליית זהב במשחקים האולימפיים באתונה בשנת 2004, וגם שירת התקווה בטקס הענקת מדליות.

• כאמור, מילות ההמנון חוברו לפני יותר ממאה שנה, והרבה השתנה מאז. בראש ובראשונה הוקמה מדינת ישראל. האם, לדעתכם, יש לעדכן את מילות ההמנון? אם כן, מה הייתם משנים בו?
• גם בבתי ספר ובבתי כנסת בחו"ל נהוג לשיר את "התקווה" באירועים מיוחדים. מה דעתכם על כך? האם "התקווה" היא גם "שלהם"? מה הייתם מרגישים אם במהלך ביקור בבית ספר יהודי בחו"ל התלמידים היו קמים לשירת התקווה?

6. השיר "לשנה הבאה בירושלים"

בכל שנה בסיום התפילות ביום הכיפורים ובסוף סדר פסח אנו אומרים (או שרים) "לשנה הבאה בירושלים", גם אם איננו מתכוונים לבוא לירושלים באמת (וגם אם אנחנו כבר נמצאים בה). גם יהודים בתפוצות אומרים את המילים האלה, וברוב המקרים אין להם כוונה לבוא לירושלים בשנה הבאה. נסו להסביר מה משמעות המילים הללו? מה הן מביעות? (זיקה לארץ ישראל)

♦ סיכום

לסיכום כדאי להדגיש שבעיני יהודים בכל העולם יש לארץ ישראל מעמד מיוחד – ארץ ישראל שונה מכל מקום אחר בעולם בשל הגעגועים והכיסופים שחשו אליה יהודים בכל הדורות.

יחידה ב: העלייה לארץ ישראל

מטרות

1. התלמידים ידונו בייחודה של מדינת ישראל – בהיותה בית לכל יהודי, מקלט בעת הצורך, ומקום לקיבוץ הגלויות.
2. התלמידים יכירו את גלי העלייה שהגיעו למדינת ישראל בשנים האחרונות.
3. התלמידים יחוו אהדה כלפי מי שהחליטו לעלות לישראל.

אמצעים

הסיפור ודפי העבודה בעמ' 114-121 בספר הלימוד

מהלך הפעילות

- שלב 1:** פתיחה – ניתוח הסיפור "עולים ארצה"
- שלב 2:** עיון במקורות הקשורים לעלייה

שלב 1: פתיחה – ניתוח הסיפור "עולים ארצה"

הסיפור מעלה שני היבטים חשובים של העלייה ארצה: הסיבות לעלייה וקשיי הקליטה.

◆ הסיבות לעלייה ארצה

- הסיפור מזכיר מניע ציוני גרידא – הרצון להשתתף בבניית החברה הישראלית, וגם מניעים הנובעים מקשיים או מחוסר שביעות רצון בארץ המוצא, כגון –
  - הרצון להגדיל את הסיכויים שהילדים יינשאו ליהודים
  - אי-התאמה בין לוח השנה היהודי ללוח השנה הלועזי
  - אי-נעימות הנובעת מעוינות של החברה הכללית בארצות מסוימות כלפי יהודים (אם כי בדרך כלל לא בארצות הברית)
- בכיתה רצוי להתעכב על מניעים מכל הסוגים ולהדגיש את ההבדל בין תחושות היהודים האמריקנים לאלו של היהודים הצרפתים. רוב היהודים האמריקנים מרגישים שייכים לגמרי לחברה האמריקנית, לעומת זאת, מעט יהודים בצרפת מרגישים שייכות מלאה לחברה הצרפתית.

◆ אתגרי הקליטה של העולים החדשים

- לפני שדון בקשיי הקליטה של העולים החדשים, רצוי להדגיש מה העולים "מרוויחים" מעלייתם לישראל (למשל, העולים נהנים מהיתרונות שבחיים בחברה שרובה יהודים, ובכלל זה – משימוש יום-יומי בעברית [גם אם "עברית קשה שפה"], מאוכל כשר זמין, מהתאמה של השבתונים והחופשות ללוח העברי, ממפגש עם רבדים מגוונים של התרבות העברית והיהודית ועוד)

● קשיי קליטה "טכניים":

למשל, הקושי ללמוד שפה חדשה; הקושי למצוא עבודה חדשה (לפעמים, כמו בסיפור על דודו של ג'ונתן, על העולה לעבור הסבה מקצועית ארוכה); הקושי לדעת מהן האפשרויות העומדות לפניהם (למשל, באיזו יחידה בצה"ל כדאי לבקש לשרת, במקרה של עולים צעירים בגיל גיוס) ועוד.

● קשיי קליטה רגשיים:

הקושי להתרגל לחיים חדשים; הקושי להיפרד מהמשפחה הקרובה ומן החברים שנשארו בארץ המוצא.

● קשיים הנובעים משילוב של קשיים טכניים וקשיים רגשיים:

לדוגמה: עולה חדש עלול להתקשות לרכוש לו ידידים משום שאינו מדבר עברית היטב. דוגמה אחרת, עולה חדש עלול להתקשות להתקל בהיתקל בקשיים למצוא עבודה ולהתפרנס, ועל כן לחוש תסכול.

◆ גורמים המשפיעים על תהליך הקליטה

יש עולים הנקלטים בחברה הישראלית במהירות ובקלות, ואילו אחרים מתקשים בכך יותר. "מהירות" הקליטה תלויה בגורמים רבים, כמו מצבו המשפחתי של העולה, מקצועו, נכונותו "להיפתח" לחברה חדשה, וכמובן, בנכונות הישראלים הוותיקים לקבל אותו.

בכיתה אפשר ולשאול את התלמידים מה אפשר לעשות כדי להקל על עולים חדשים – חברים לכיתה, שכנים, ידידים או קרובי משפחה – להיקלט בחברה הישראלית.

עזרה כלכלית

מדינת ישראל ערה לקשיים הכלכליים שהעולים עלולים להיתקל בהם, ולכן מעניקה להם זכויות מיוחדות בשנים הראשונות לעלייתם, כמו כרטיס טיסה חינם מארץ המוצא לישראל, לימוד חינם באולפנים לעברית, סיוע כספי בתשלום שכר

העשרה למורים

משברים במשפחות העולים

מפאת גילם הצעיר של התלמידים לא הוזכרו בסיפור קשיי קליטה, שכמו שינויים וקשיים אחרים בחיים, עלולים לגרום למתחים במשפחה, בין הורים לילדים וגם בין בני זוג. למשל, סמכות ההורים במשפחה עלולה להיפגע בעקבות העלייה לארץ: בדרך כלל הילדים רוכשים בקלות ובמהירות את השפה העברית, מבינים עברית היטב ומדברים עברית טובה יותר, נכונה יותר ותקינה יותר מזאת של הוריהם. ייתכן שילדים ילעגו להוריהם או יתביישו במבטא שלהם ובשגיאות שלהם. במקרים רבים ילדים משתלבים מהר יותר

דירה, פטור ממסים ברכישת מוצרים מסוימים (כגון מכונית ומכשירי חשמל), הלוואות לרכישת דירה ועוד. עולים מארצות מצוקה מקבלים גם "סל קליטה", כלומר מענק כספי בחודשים הראשונים לעלייתם.

בסביבה הקרובה ובחברה בכלל. ולעומתם, ההורים מכירים פחות את החברה הישראלית וחלק מן ההווי הישראלי: הם אינם מכירים את מערכת החינוך הישראלית, שהרי לא למדו בה; הם אינם מכירים את הצבא, מפני שלא שירתו בו שירות סדיר; הם מכירים פחות את התרבות הישראלית וחלק מן ההווי הישראלי, ולעתים הם נשארים זרים להם במשך זמן רב. גם פער זה עלול לפגוע בסמכות ההורים.

משום כך רצוי לעסוק בסוגיית העלייה והקליטה בזהירות, במיוחד בכיתות שלומדים בהן תלמידים ממשפחות עולים שעדיין חווים את חוויות הקליטה.

שלב 2: עיון במקורות הקשורים לעלייה

המקורות בחלק זה מוצגים לפי סדר כרונולוגי.

◆ ברכת "קיבוץ הגלויות" בתפילת העמידה (עמ' 116 בספר הלימוד)

ברכה זו נאמרת שלוש פעמים ביום, והיא מדגישה את העובדה שמאז ומעולם ראה העם היהודי בארץ ישראל מקום ל"קיבוץ גלויות".

בכיתה אפשר לשאול: איך יכולה אמירת הברכה להשפיע על היהודים היושבים בתפוצות? (אפשר לומר שחזרה על ברכה זו עשויה להזכיר ליהודים בחו"ל שהאפשרות לחיות בארץ ישראל קיימת תמיד ושהיא ערך מרכזי במסורת היהודית); איך יכולה אמירת הברכה להשפיע על היהודים היושבים בארץ? (אפשר לומר שהחזרה עליה מזכירה לנו את ערך העלייה לארץ ישראל ומעודדת אותנו לתמוך בעולים).

◆ תמונת האוניה "אקסודוס – יציאת אירופה תש"ז" (עמ' 117 בספר הלימוד)

היו ימים...

שערי ארץ ישראל פתוחים לכל יהודי המבקש לעלות ארצה. רצוי לקרוא בעיון את הקטע "היו ימים..." בעמ' 116 בספר הלימוד. הקטע מדגיש שלא תמיד היה כך ומציג את סיפור **"אקסודוס"**.

עיון בתצלום

בכיתה אפשר לשאול: מהיכן באו העולים שהפליגו באוניה? (ראו בצד שמאל את המילים "יציאת אירופה תש"ז", כלומר 1947); מדוע נכתבו המילים האלה בעברית? (העברית לא הייתה שגורה בפיהם של כל יוצאי אירופה!).

רקע: משנת 1930 הגבילו הבריטים מאוד את מספר היהודים שהורשו להיכנס לארץ. גם בשנות מלחמת העולם השנייה, כאשר באירופה נרצחו מיליוני יהודים, הגבילו הבריטים ששלטו אז בארץ ישראל את מספר העולים. וגם לאחר שהסתיימה המלחמה וזוועות השואה נודעו לעולם כולו, לא שונתה מדיניות השלטון הבריטי בעניין זה.

סיפורה של האוניה "אקסודוס" הוא דוגמה אחת מני רבות לאוניות שהפליגו לחופי ארץ ישראל במסגרת "ההעפלה".

האוניה "אקסודוס" נשאה את מספר האנשים הגדול ביותר בתקופת ההעפלה – 4,554 גברים, נשים וטף. הבריטים לא הניחו לאוניה להגיע לחופי ישראל.

צרפת הציעה לקבל את הפליטים, אך המעפילים לא הסכימו לחזור לאירופה (שעל אדמתה נרצחו באכזריות יותר משישה מיליון יהודים בתוך שנים אחדות); הם רצו לחיות רק בארץ ישראל. הבריטים התעקשו, ולבסוף האוניה נכנעה והפליטים הוחזרו בכוח לנמל המבורג שב... גרמניה!

מהי ההעפלה?

ההעפלה היא העלייה הבלתי חוקית של יהודים לארץ ישראל בדרכי הים והיבשה בתקופת המנדט הבריטי. את ההעפלה ארגנו גורמים ביישוב העברי, והיא נמשכה משנת 1934 ועד הקמת דינת ישראל בשנת 1948.

שאלה 2:

הסיפור המזעזע הזה היה לסמל וחיזק את הטענה בדבר הצורך הדחוף להקים מדינה יהודית בארץ ישראל, מדינה ששעריה יהיו פתוחים לכל היהודים המבקשים מקלט.

◆ חוק השבות (עמ' 118-119 בספר הלימוד)

מטרת העיון בחוק השבות היא להבהיר לתלמידים את משמעותו, את ייחודו ואת משקלו הרגשי של חוק השבות.

הערה:

בשל גילם הצעיר של התלמידים ומורכבות הסוגיה, לא כדאי לדון בסוגיית "מיהו יהודי", אף על פי שהיא סוגיה מרכזית בדיון בחוק השבות (ראו בהמשך, העשרה: עוד על חוק השבות).

שיחה בעקבות קריאת החוק: "כל יהודי זכאי לעלות ארצה" (עמ' 118)

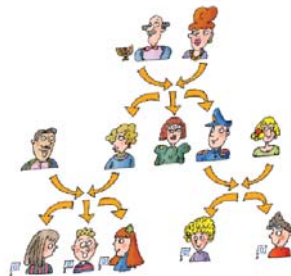
אפשר לציין לפני התלמידים שהחוק נחקק בשנת 1950, חמש שנים בלבד אחרי שהסתיימה מלחמת העולם השנייה. החוק מקנה לכל יהודי העולה ארצה אזרחות ישראלית מיד (וכן את הזכויות והחובות הכרוכות באזרחות זו, ובהן הזכות לחיות בארץ, לעבוד בה, ליהנות משירותי הבריאות, הזכות להצביע, וכן החובות לשלם מסים, להתגייס לצה"ל ועוד). אפשר לשאול:

אל מי פונה החוק הזה? (לכל יהודי בעולם);

מדוע החוק נקרא "חוק השבות", הרי הוא מעניק אזרחות גם ליהודים שלא חיו בארץ בעבר? (החוק מבטא את התפיסה שמדינת ישראל היא ביתו הלאומי של העם היהודי כולו, ולכן כל יהודי העולה ארצה הוא בבחינת מי ש"שב הביתה". מבחינה זו, עלייה של יהודים לארץ ישראל שונה מהגירה של אנשים לכל ארץ אחרת).

מפה (עמ' 118)

המפה נועדה להמחיש את מספרן הרב של הארצות שיהודים עלו מהן ואת פיזורן הגאוגרפי הנרחב.

שיחה על התיקון לחוק השבות, סעיף 4 א (עמ' 119)

שאלות 4-6 יאפשרו לתלמידים להבין שלולא סעיף זה יהודים רבים היו נמנעים מלעלות ארצה, משום שלא היו רוצים שקרוביהם יחיו בארץ במעמד אחר משלהם, וגם לא היו רוצים לעלות בלעדיהם. תיקון זה משקף את החשיבות הרבה שמדינת ישראל מייחסת לעלייה ואת המאמץ הנובע ממנה להסיר מכשולים העומדים לפני היהודים הרוצים לעלות ארצה.

אילו היוחסין נותן ביטוי מוחשי לסעיף זה בחוק: במשפחה המצוירת בספר הלימוד רק הסב יהודי (הוא מסומן בחנוכייה), אך כל נכדיו זכאים לעלות ארצה (זו משמעות הדגלון המופיע ליד כל אחד מהם). שימו לב שהנכדים זכאים לעלות ארצה גם אם הסב אינו עולה בעצמו (כלומר, אם הוא ממשיך לגור בארץ אחרת, או מת).

העשרה

עוד על חוק השבות

חוק השבות מקנה אזרחות ישראלית "לכל יהודי" המבקש זאת, והוא מציין ש"לעניין החוק, יהודי [הוא] מי שנולד לאם יהודייה או נתגייר ואינו בן דת אחרת" (סעיף 4.ב. בחוק). ואולם, החוק אינו קובע אם אדם נחשב יהודי מבחינה דתית (קביעה זו נתונה בידי בתי הדין הרבניים).

על פי חוק השבות גם לא-יהודים מסוימים זכאים לעלות ארצה למשל, קרובי משפחה של יהודים, כפי שפירטנו בעקבות שאלה 4, וכן "חסידי אומות העולם" – לא-יהודים שהצילו יהודים בתקופת השואה.

לא-יהודים העולים לארץ מתוקף חוק השבות אינם נדרשים להתגייר. עם זאת, יש מהם הבוחרים לעשות זאת, למשל כדי להינשא ליהודי או ליהודייה.

נ"ב בשל גילם הצעיר של התלמידים לא נעמוד כאן על סוגיית הגרים שהתגיירו בעזרת סמכויות רבניות לא אורתודוקסיות והמבקשים לעלות ארצה. הרבנות הראשית לישראל אינם מכירה בגיורים האלה, ומכיוון שאין בישראל נישואים אזרחיים, גרים אלו אינם יכולים לשאת יהודים אחרים בארץ.

◆ גלי העלייה לישראל בעשורים האחרונים

כפי שראינו במפה בעמ' 118 וכפי שמוסבר בעמ' 120, יהודים עלו ארצה מארצות רבות. אם יש לכם זמן, אפשר להרחיב על שני גלי העלייה הגדולים האחרונים למדינת ישראל – לרענן את ידיעות התלמידים על עלייתם של יהודי אתיופיה (עסקנו בנושא זה בפרק 4, עמ' 76-77 בספר הלימוד) ולעסוק גם בעלייה הגדולה ממדינות ברית המועצות לשעבר.

רקע היסטורי: העלייה מברית המועצות לשעבר

במאי 1985 התמנה מיכאיל גורבצ'וב למזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות. גורבצ'וב פתח את עידן ה"גלסנוסט" (הפתיחות) וה"פרסטרויקה" (הבנייה מחדש) וחולל מהפכה בחייהם של האזרחים בברית המועצות בכלל ובחייהם של יהודי ברית המועצות בפרט. מעתה הותר לקהילות היהודית לפעול בגלוי (פעילות שהייתה אסורה לפני כן). חיי הקהילה היהודית השתקמו, יהודים רבים שהיו מנותקים מהיהדות התחילו ללמוד את ההיסטוריה ואת המסורת של עמם, והקשרים בין יהודים במדינות ברית המועצות ליהודי העולם ולמדינת ישראל התחזקו. כמו כן, בוטלו כל האיסורים על הגירת יהודים מברית המועצות, ויהודים רבים ביקשו לעזוב את ברית המועצות מכמה סיבות, ובהן המצוקה הכלכלית, האנטישמיות, והשאיפה לעתיד טוב יותר להם ולילדיהם. יהודים רבים עזבו את ברית המועצות, רובם עלו לישראל, ואילו אחרים היגרו למדינות אחרות, כגון גרמניה וארצות הברית. שיעור האקדמאים בקרב עולי ברית המועצות גבוה במיוחד. גם שיעור נישואי תערובת והמשפחות החד-הוריות בקרבם גבוה מאוד. משנת 1989 עלו ארצה מברית המועצות לשעבר כמיליון יהודים, ותרומתם למדינת ישראל ניכרת כמעט בכל תחום.

◆ רשות הדיבור לעולים החדשים

שאלה 7 מזמינה את התלמידים להתעניין בחוויות של עולים החיים בקרבכם. אפשר לצפות שהתשובות של העולים ישתנו על פי אישיותם, על פי ארץ מוצאם ועל פי הסיפור האישי של כל עולה ועולה. באופן כללי אפשר לומר שהרווחים, ובעיקר ההפסדים, של העולים מארצות הרווחה שונים מאלה של העולים מארצות המצוקה.

◆ רשות הדיבור לתלמידים

שאלה 8: בסיפור הדס מזכירה בשם אמה דוגמאות אחדות לתרומתם של העולים למדינת ישראל (ראו בסוף הפסקה השנייה בעמ' 115, מהמילים "אימא שלי") – את חיזוק הרוב היהודי במדינה ואת התרומה התרבותית. אפשר להזכיר גם את התרומה לכלכלה (למשל, בעצם הגדלת מספר היצרנים והצרכנים) ואת התרומה הנכבדה לרפואה (שיעור גבוה של אנשי מקצוע מתחום הבריאות).

נ"ב מלבד הרצון לספק מידע על גלי העלייה, חשוב להדגיש את תרומתן של העליות האלה למדינה כדי להתמודד עם הדעות השליליות על העלייה ועל העולים ועם הסטראוטיפים הבאים לידי ביטוי לעתים בחברה הישראלית ומשפיעים בוודאי גם על התלמידים.

שאלה 9 פותחת דיון באחריותה של מדינת ישראל כלפי יהודים החיים מחוץ לגבולותיה ונקלעים למצוקה. בהנחה שהתשובה תהיה שישראל מחויבת לעזור ליהודים האלה, כדאי להוסיף ולשאול: מה נגזר מהאחריות הזאת? מה יכולה (או צריכה) ישראל לעשות כדי לעזור ליהודים ברחבי העולם? האם היותה ארץ מקלט ונכונותה להעניק ליהודים אזרחות מספיקות, או שבמקרה הצורך עליה לעשות יותר (למשל, לצאת למבצעי הצלה)?

◆ לסיים

- אפשר להדגיש שהעלייה מחזקת את המדינה, ובו בזמן דורשת ממנה משאבים רבים.
- מדינת ישראל רוצה בעלייה. כבר במגילת העצמאות הכריזו מייסדי המדינה שהיא "תהיה פתוחה לעלייה יהודית ולקבוצת גלויות". מעבר לרווחים שמדינת ישראל מרוויחה מהעלייה, אפשר לראות בנכונות זו ביטוי לסולידריות בין יהודים, נושא שכבר עסקנו בו בפרקים 4 ו-5.
- זכותם של יהודים לעלות ארצה מובטחת הודות להיותה של מדינת ישראל מדינה ריבונית. בנושא זה נעסוק בחלק הבא של היחידה.

◆ פעילות הפנמה וביטוי עצמי – יצירת הדבֵק (קולאז') בנושא העלייה

כדי לעזור לתלמידים להפנים את מה שלמדו, אפשר לבקש מהם להכין הדבֵק (קולאז') בנושא "מדינת ישראל והעלייה" לבד או בזוגות.

ההדבֵק יהיה בנוי מכמה מרכיבים:

- כותרת
- ציטוט (אחד או יותר) מהמקורות שבספר הלימוד
- קטע מריאיון אמתי או בדיוני עם עולה, או גזרי עיתונים ותצלומים בנושא
- מילים הקשורות לנושא
- סמליל (לוגו) חדש לארגון שעוסק בעלייה (שהתלמידים יעצבו), סיסמאות הקשורות לעלייה, או קטעים משירים העוסקים בנושא

אפשר לתלות את עבודות התלמידים על קירות הכיתה ולהכין מהן תערוכה.

יחידה ג: מדינת ישראל – מדינה ריבונית

מטרות

1. התלמידים ידונו בייחודה של מדינת ישראל – היותה מדינה ריבונית וגם מדינה יהודית.
2. התלמידים יכירו בעקרונות ובערכים היהודיים המגדירים את ייעודה של מדינת ישראל.
3. התלמידים יתגאו בהישגיה המרשימים של מדינת ישראל.
4. התלמידים יכירו כמה מהאתגרים העומדים בפני מדינת ישראל היום.
5. התלמידים יחוו רצון להיות אזרחים נאמנים ולפעול לעיצוב החברה הישראלית ולשיפור פניה.

מתודה

עיון בפסוקים ובנתונים

אמצעים:

עמ' 122-127 בספר הלימוד

מהלך הפעילות

שלב 1: פתיחה – ניתוח הסיפור "סיור בכנסת"

שלב 2: "לאור חזון הנביאים" – האתגרים העומדים לפני מדינת ישראל לאור פסוקים מן התנ"ך

רקע רעיוני: על ישראל המדינה הריבונית

לאורך הדורות השתדל העם היהודי לשמור על תרבותו (על השבתות והחגים, אורח חיים ומנהגים ייחודיים, על השפה העברית [לפחות בתפילה] ועוד...) ועל ערכיו (למשל, על השאיפה לחברה צודקת ומוסרית יותר).

ואולם, מכיוון שמאז היציאה לגלות היו היהודים בכל העולם מיעוט קטן בחברה לא יהודית, הייתה יכולתם לעצב את החברה שחיו בה מוגבלת.

בשנת 1948 קמה מדינת ישראל, ובכך נפתחה לפני היהודים בישראל הזדמנות להקים חברה על פי ערכיהם, וכלשון מגילת העצמאות: "מדינת ישראל... תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום, לאור חזונם של נביאי ישראל".

היותה של ישראל מדינה עצמאית והרוב היהודי במדינה נותנים בידינו כלים ממלכתיים לבנות חברה מתוקנת בעלת צביון יהודי. משימה זו היא משימה קשה, והמצב הביטחוני המורכב שמדינת ישראל נתונה בו מקשה עליה עוד יותר.

◆ פתיחה

- פרק זה, פרק 6, הוא פרק ארוך, ורצוי להזכיר את מהלכו (ראו במבוא לפרק בעמ' 107):
  - בחלקים הראשונים של הפרק עסקנו ביחס החיובי שחשו יהודים לארץ ישראל במהלך הדורות, בכמיהתם לארץ ובהיותה יעד לעלייה.
  - בחלק זה נדון בפן חיובי נוסף של הארץ – ארץ ישראל היא מקומה של המדינה היהודית הריבונית.
  - כפי שביחידה שעסקה בעלייה עסקנו גם באתגרים הכרוכים בה, גם כאן נעסוק בברכה וביתרונות שברבוניות וגם באתגרים שהיא מציבה לפנינו.
- השאיפה לבנות במדינת ישראל חברה מתוקנת הנשענת גם על ערכי היהדות והקשיים הכרוכים בכך, באים לידי ביטוי בדבריו של אהרון, דודה של הדס וחבר הכנסת (ראו בסיפור שבעמ' 122-124 בספר הלימוד).

◆ דיון בסיפור "סיור בכנסת"

על פליטים ועל מהגרי עבודה

פליטים הם האנשים שברחו ממדינותיהם או גורשו מהן (בשל מלחמה, רדיפה של השלטון וכדומה), והם מחפשים מקלט במדינה אחרת. במקרה שלנו – כאן בישראל.

מהגרי עבודה הם אנשים ממדינות עניות יחסית שהיגרו לארצות עשירות יותר כדי לעבוד בהן; הם מרוויחים יותר בארץ ההגירה מבארץ מוצאם, וכך מצליחים לפרנס את משפחותיהם. מהגרי עבודה יכולים לשוב לארצם בכל עת, לעומת זאת, פליטים הם מי שאינם יכולים לשוב לארצותיהם, או שחזרתם מסכנת את חייהם.

סוגיית היחס לעובדים זרים (או ל"מהגרי עבודה") בישראל והשמירה על זכויותיהם היא דוגמה לאתגר הניצב לפני מדינת ישראל בהיותה מדינה יהודית ודמוקרטית. דודה של הדס מבטא את הרעיון שעם שחי כמיעוט נרדף לאורך רוב ההיסטוריה שלו, צריך להיות רגיש במיוחד לצורכי המיעוטים בחברה.

סוגיה קרובה ורלוונטית מאוד היום היא יחסה של מדינת ישראל לפליטים המגיעים אליה מכמה מדינות באפריקה. סוגיה זו מורכבת מאוד, ואין לה פתרונות פשוטים. המדינה נדרשת לדון בה ולנסות להציע דרכי התמודדות ראויות. בסיפור "סיור בכנסת" אפשר לראות שדודה של הדס מקבל השראה מן המסורת היהודית (הוא מצטט פסוקים מן התנ"ך) ורואה בכנסת כלי להגשמת ערכיה. למרות הקשיים הרבים שהוא נתקל בהם, הוא אינו נכנע ורואה בעבודתו בכנסת הזדמנות להשפיע על החברה בישראל.

מגילת העצמאות

"מגילת העצמאות" היא מגילת קלף שעליה נכתבה בכתב יד מסוגנן וחגיגי הכרזת העצמאות של מדינת ישראל. נוסח ההכרזה נקבע לאחר דיונים ממושכים של ראשי היישוב היהודי בימים שקדמו להקמת המדינה. את ההכרזה קרא מן המגילה דוד בן-גוריון (לימים ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל), בטקס הכרזת העצמאות שנערך ב־ה' באייר תש"ח (14 במאי 1948) בתל אביב, עם תום המנדט הבריטי על ארץ ישראל.

החלק הראשון של המגילה סוקר את דרכו של עם ישראל מאז ימי קדם ומדגיש את קשריו ההיסטוריים של עם ישראל לארץ ישראל ואת זכותו של העם היהודי לארץ ולמדינה ריבונית.

בחלק השני של המגילה כתובות הוראות בדבר פעולתם של מוסדות המדינה החדשה. החלק השלישי מפרט את היסודות שהמדינה תתבסס עליהם ומדגיש שיסודות אלו נשענים גם על חזון נביאי ישראל וגם על עקרונות הדמוקרטיה.

כדי שמגילת העצמאות תהיה מקובלת על כל פלגי העם היהודי – דתיים וחילונים – לא הוזכר במגילה שם האלוהים במפורש, אלא ברמז – המשפט האחרון במגילה פותח במילים: "מתוך בטחון בצור ישראל". אפשר לומר שהביטוי "צור ישראל" הוא כינוי לאל, אבל גם שפירושו הוא "כוחו של עם ישראל".

רצוי להבהיר לתלמידים שמדינת ישראל מבקשת להיות מדינה יהודית ודמוקרטית, מדינה הנשענת הן על ערכי המסורת היהודית והן על ערכי הדמוקרטיה. פעילות זו תתמקד בערכים הנובעים מן המסורת היהודית.

בתחילת הפעילות יופנו התלמידים לעמ' 125 בספר הלימוד, יקראו פסוק ממגילת העצמאות ויתמקדו במשפט "מדינת ישראל... תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום, לאור חזונם של נביאי ישראל". נדגיש שהערכים חירות, צדק ושלום הם דוגמאות לערכים דמוקרטיים המופיעים גם בחזונם של נביאי ישראל.

לאחר קריאת הפסוק מספר ישעיהו (בעמ' 126) נפנה את התלמידים לפעילות בעמ' 126-127, המציגה את מדינת ישראל כבית המושתת על ערכים ועל רעיונות מן המסורת היהודית. על התלמידים להתאים את הערכים ואת הרעיונות לפסוקים מהתנ"ך.

◆ תשובות לחידון

- חירות – א // הבטחת זכויות הזרים – ב // צדק – ג // שלום וביטחון – ד // מדינה יהודית – ה // עזרה הדדית – ו // חינוך – ז // קיבוץ גלויות – ח

◆ לסיים

לאחר סיום המשימה נדגיש את ההבדל בין מדינת ישראל הריבונית לבין הקהילות היהודיות האחרות בעולם.

זה המקום לדון במושג "ריבונות".

קרוב לוודאי שהמושג אינו מוכר לתלמידים. אפשר לבקש מהם לחפש את המושג במילון (שלטון עצמאי, סמכות, שליטה).

כדאי לשוחח עם התלמידים על משמעות היותה של ישראל מדינה ריבונית, על היתרונות – האפשרות והכוח לנהל את המדינה ולעצבה, ועל הקשיים – האתגרים רבים ולפעמים יש אכזבות וכישלונות. בעיקר כדאי להדגיש שריבונות ועצמאות פירושו **אחריות**. בישראל, כמו בכל מדינה עצמאית ודמוקרטית, האזרחים אחראים הן להישגים הן לכישלונות.

חשוב להדגיש גם שמדינת ישראל היא מדינה צעירה. החזון המובע במגילת העצמאות טרם מומש, ולמרות הבעיות האדירות, ישראל כבר השיגה כמה הישגים חשובים (למשל, בתחומי הפיתוח והתשתיות, המחקר המדעי והפיתוח הטכנולוגי). הדרך להגשמת החזון עוד ארוכה, אך **חשוב לראות את הפוטנציאל האדיר הטמון במדינה הקטנה שלנו**.

נסיים את הפרק זה בפירושו של הרב שמואל אבידור הכהן (רב ישראלי, 1926-2005) לפסוק "עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה" (דברים ג', כ"ז).

על פי ספר דברים, אלוהים אמר את המילים האלה למשה, שלא זכה להיכנס לארץ ישראל. וזו לשון הפירוש:

ה' מאפשר למשה לראות את הארץ, הוא מצווה עליו לעלות לפסגת הר נבו (היום במדינת ירדן) ומשם לסקור בעיניו את הארץ כולה...
 "עלה ראש הפסגה ושא עיניך". למה "שא עיניך" – הרי הניצב על ראש הפסגה צריך להוריד מבטו כדי לראות את הארץ השטוחה למטה מן הפסגה? אם משה יישא את עיניו, תוך כדי שהוא עומד על ראש הפסגה, הן יראה את הרקיע, אך לא את הארץ!
 אלא, אמר הקדוש ברוך הוא למשה: על ארץ-ישראל יש להסתכל מתוך נקודת ראות של – "שא עיניך". אין לראות את ארץ-ישראל רק בעיני הבשר (בעין הפיזית). עליה יש להתבונן תוך "הרמת המבט", תוך נשיאת העיניים. **יש לראות את האפשרויות הגלומות בה** אל העתיד הצפוי לה.
 מי שמסתכל על ארץ-ישראל במבט רגיל, חסר חזון, יראה לפניו ארץ ככל הארצות, אולי אף יתברר לו, כי יש ארצות נאות יותר מאשר ארץ זו. המבט על ארץ-ישראל חייב להיות תוך פרספקטיבה של "שא עיניך", ורק אז מתחילים להבין מה היא הארץ, מה היא מסמלת, מה היא אומרת למסתכל.
 (מתוך: לקראת שבת, הוצאת רשפים, תל אביב 1977, עמ' 182)

הרב שמואל אבידור הכהן מדבר על **ארץ ישראל**, אבל אפשר, כמובן, לומר שהוא מתכוון גם **למדינת ישראל**.

יחידה ד': פעילויות משותפות לתלמידים מ"כאן" ולתלמידים מ"שם"

לפני הכול: באיזו שפה נתקשר?

ראו במדריך למורה ליחידה 1.

פעילות 1: שיח בין שתי הכיתות

בחרו כמה שאלות מתוך ה"הזמנה לשיח" (עמ' 128) ודונו בהן עם חבריכם מעבר לים.

פעילות 2: הכנה של תכנית סיור בן יומיים בישראל

- שתי הכיתות יהפכו לסוכנות נסיעות המתכננת סיורים של תלמידים מחו"ל בישראל.
- ◀ נפתח בדיון במליאה: התלמידים בישראל ידונו במה שחשוב להם להראות, והתלמידים בחו"ל ידונו במה שירצו לראות בישראל.
  - בכל כיתה יתחלקו התלמידים לשש קבוצות.
  - ◀ כל קבוצה תחשוב על שש פעילויות וביקורים שכדאי לערוך בישראל.

אם התלמידים צריכים עזרה ברעיונות לפעילויות ולביקורים, אפשר להציע כמה מהרעיונות האלה:

• מפגשים עם הכיתה התאומה בישראל	• ביקור בתל אביב (כולל בילוי בחוף הים)
• ביקור בכותל המערבי ובירושלים העתיקה	• ביקור במקומות שמסופר עליהם בתנ"ך
• ביקור בכנסת	• שיט קייאקים בירדן
• ביקור בקיבוץ	• טיול במדבר
• ביקור בבסיס צבאי ומפגש עם חיילים מדוברת	• שיעורים בעברית

לאחר שיתקבלו ההצעות של שתי הכיתות, נסו להגיע לתכנית משותפת לסיור, תכנית שתשלב הצעות שהועלו בשתי הכיתות.

- ◀ הכנת פרסום לטיול: חוברת פרסומית (ברושור); פרסומות ברדיו, בטלוויזיה, בעיתון, באינטרנט וכדו'. אפשר לחלק את המטלות בין הכיתות, או בין קבוצות המורכבות מתלמידים משתי הכיתות. לדוגמה, שני תלמידים ישראלים ושני תלמידים מחו"ל יכינו יחד פרסום לאינטרנט.
- ◀ לאחר שהעבודות יהיו מוכנות, ערכו דיון בכיתה: האם התלמידים משתי הכיתות ביקשו להציג את אותה "תמונה" של ישראל? מה היה חשוב לכל "צד" להראות? אם יש הבדלים בין שתי "התמונות"? אם כן, ממה הם נובעים?